

تحلیل شبکه‌ای حوزه‌بندی طرحواره‌های ناسازگار اولیه یانگ: نقد پژوهشی Network Analysis of Young's Early Maladaptive Schemas: A Research Critique

Masoumeh Masoumi, PhD student

Majid Zargham-Hajebi, PhD[✉]

Mohammad Rabi'ei PhD

Mohammad Hossein Zarghami PhD

معصومه معصومی^۱

مجید زرغام حاجبی^۲

محمد ربیعی^۳

محمد حسین زرغامی^۴

Abstract

The aim of the present study was Network Analysis of Young's Early Maladaptive Schemas. sampling method was non-random with maximum variation, the sample size was 849 people and research tool were Young's Early Maladaptive Schemas Questionnaire (YSQ-L3). Network analysis, R software and Qgraph package were used for data analysis. The results showed that according to the shape of the drawing network, only the schemas of one domain (disconnection and Rejection) correspond to Young's domain and There are differences in the other 4 domains (Impaired Autonomy and Performance, Impaired limits, Other- directedness and Over vigilance/Inhibition). The importance of these findings is on the one hand in the field of clinical and schema therapy approach and on the other hand in the field of psychometrics and localization of diagnostic tools.

Keywords: Network Analysis, Early Maladaptive Schemas, Research Critique

چکیده

هدف پژوهش حاضر تحلیل شبکه‌ای حوزه‌بندی یانگ در مورد طرحواره‌های ناسازگار اولیه بود. روش نمونه‌گیری، غیرتصادفی با تغییرات بیشینه، حجم نمونه ۸۴۹ نفر و ابزار پژوهش فرم کوتاه (۹۰ سؤالی) پرسشنامه طرحواره‌های ناسازگار اولیه یانگ (YSQ-L3) بود. برای تحلیل داده‌ها از تحلیل شبکه، نرم‌افزار R و بسته Qgraph استفاده شد. نتایج نشان داد، طبق شکل شبکه ترسیمی، فقط طرحواره‌های یک حوزه (بریدگی و طرد) مطابق با حوزه‌بندی یانگ بوده و در ۴ حوزه خودگردانی و عملکرد مختل، محدودیت‌های مختل، دیگر جهت‌مندی و گوش به زنگی زیاد/بازداری، تفاوت وجود دارد. اهمیت این یافته‌ها از یک سو در حوزه بالینی و رویکرد طرحواره درمانی و از سوی دیگر در حوزه روان‌سنجی و بومی‌سازی ابزارهای تشخیصی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: طرحواره‌های ناسازگار اولیه، تحلیل شبکه‌ای، نقد پژوهشی

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۱/۱۲ تصویب نهایی: ۱۴۰۱/۵/۴

۱. گروه روانشناسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

۲. گروه روانشناسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران. (نویسنده مسئول)

۳. گروه مشاوره، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهرکرد، شهرکرد، ایران.

۴. مرکز تحقیقات علوم رفتاری، پژوهشکده سبک زندگی، دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج)، تهران، ایران.

● مقدمه

از زمانی که یانگ با ارائه مدل خود در سال ۱۹۹۳، بر مفهوم طرحواره‌های ناسازگار اولیه (early maladaptive schemas) به مثابه ساختار کلیدی در پیدایش آسیب روانی تأکید کرد، روانشناسی، شاهد به‌کارگیری طرحواره به عنوان مفهوم هسته‌ای در مدل‌های شخصیت، آسیب‌شناسی روانی و روان‌درمانی بوده است (هدایتی و همکاران، ۱۳۹۹). طرحواره درمانی که توسط یانگ و همکارانش به وجود آمده، درون‌مایه‌های روانشناختی - که طرحواره‌های ناسازگار اولیه نامیده می‌شوند - را مد نظر قرار می‌دهد و به درمانگر کمک می‌کند تا مشکلات مزمن و عمیق بیمار را دقیق‌تر تعریف کرده و آنها را به گونه‌ای قابل درک سازماندهی کند. در این رویکرد درمانی، درمانگر با استفاده از راهبردهای شناختی، عاطفی، رفتاری و بین‌فردی در مبارزه با طرحواره‌ها با بیمار هم‌پیمان می‌شود. وقتی بیمار الگوهای ناکارآمد رفتاری مبتنی بر طرحواره‌هایش را تکرار می‌کند، درمانگر آنها را به شیوه‌ای همدلانه با دلایل و ضرورت تغییر، روبه‌رو می‌کند و به علت به‌کارگیری بازوالدینی حد و مرزدار در برابر نیازهای ارضا نشده دوران کودکی بسیاری از بیماران، در حکم یک پادزهر نسبی عمل می‌کند. این نیازها عبارتند از: دل‌بستگی ایمن به دیگران (شامل نیاز به امنیت، ثبات، محبت و پذیرش)، خودگردانی، کفایت و هویت، آزادی در بیان نیازها و هیجان‌های سالم، خودانگیختگی، تفریح، محدودیت‌های واقع‌بینانه و خویش‌داری. به باور آنها فردی که از سلامت روان برخوردار است، می‌تواند این نیازهای هیجانی اساسی را به طور سازگارانه‌ای ارضا کند. گاهی اوقات تعامل بین خلق و خوی فطری کودک و محیط اولیه، به جای ارضا این نیازها، منجر به ناکامی آنها می‌شود. (یانگ و همکاران، ۱۳۹۱).

به باور رفائلی و همکاران (۲۰۱۱)، از آنجا که طرحواره‌های ناسازگار که به دلیل برآورده نشدن نیازهای اساسی در ابتدای زندگی شکل می‌گیرند، برای بقای خود تلاش می‌کنند، در بزرگسالی نیز به جلوگیری از برآورده نشدن همان نیازها ادامه می‌دهند. هدف طرحواره درمانی این است که به بیماران کمک کند تا راه‌های سازگارانه‌تری برای ارضا این پنج نیاز هیجانی بیابند (فرجی، ۱۳۹۶).

تاکنون ۱۸ طرحواره ناسازگار شناسایی شده که طبق ۵ نیاز هیجانی ارضا نشده، در ۵ حوزه تقسیم می‌شوند. این حوزه‌ها عبارتند از: حوزه اول: قطع رابطه و طرد که شامل ۵ طرحواره رهاشدگی / بی‌ثباتی، بی‌اعتمادی / بدرفتاری، محرومیت هیجانی، نقص / شرم و انزوای اجتماعی / بیگانگی است. حوزه دوم: خودگردانی و عملکرد مختل که شامل ۴ طرحواره وابستگی / بی‌کفایتی، آسیب‌پذیری نسبت به ضرر یا بیماری، خود تحول نیافته / گرفتار و شکست است. حوزه سوم: محدودیت‌های مختل که دو طرحواره استحقاق / بزرگ‌منشی و خودانضباطی / خویش‌داری ناکافی را شامل می‌شود. حوزه چهارم: دیگر جهت‌مندی که سه طرحواره اطاعت، ایثار، تأیید طلبی / تصدیق‌جویی را در برمی‌گیرد. حوزه پنجم: گوش به‌زنگی زیاد / بازداری که شامل ۴ طرحواره منفی‌گرایی / بدبینی، بازداری هیجانی، معیارهای سرسختانه / عیب‌جویی افراطی و تنبیه است (یانگ و همکاران، ۱۳۹۱).

با توجه به این که مبنای این حوزه‌بندی، نوع نیاز ارضا نشده است، یکی از اهداف طرحواره درمانی که درمانگر باید به آنها دست یابد، کمک به مراجعان برای درک نیازهای هیجانی اصلی خود و آموزش شیوه‌های سالم برای برآورده کردن این نیازها به گونه‌ای سازگار است که مستلزم تغییر الگوهای رفتاری، ارتباطی، هیجانی و شناختی است. با توجه به این که طرحواره‌های ناسازگار، هنگامی به وجود می‌آیند که این نیازها برآورده نشوند و برآورده نشدن درست هر یک از آنها، منجر به شکل‌گیری طرحواره‌های ناسازگار مربوط به یکی از حوزه‌های مذکور می‌شود، بنابراین تشخیص درست نیاز برآورده نشده، از اهمیت زیادی برخوردار است.

فرآیند درمان در رویکرد طرحواره درمانی شامل دو مرحله سنجش و تغییر طرحواره‌هاست. در مرحله سنجش، درمانگر به بیمار کمک می‌کند تا طرحواره‌های خود را بشناسد. از جمله ابزارهایی که به شناسایی طرحواره‌های بیمار کمک می‌کند پرسشنامه طرحواره یانگ است که در حال حاضر به ویرایش سوم رسیده و بیشترین کاربرد را نسبت به دیگر پرسشنامه‌ها دارد (فرجی، ۱۳۹۶).

گراث - مارنات (۲۰۰۳) بر این باور است که از آنجا که روانشناسی، وابسته به فرهنگ است، بنابراین علایم و معنای رفتارها و افکار فرد نیز وابستگی زیادی به فرهنگ وی دارد. در این راستا آزمون‌های روانی نیز که وابستگی به فرهنگ دارند در هر جامعه معنای متفاوتی دارند. به این منظور زمانی که از این آزمون‌ها استفاده می‌شود، باید صحت و سقم کافی را داشته باشند (غیائی و همکاران، ۱۳۸۸). بر این اساس به منظور بومی‌سازی ابزارهای روان‌سنجی مختلف، از روش‌های مختلفی از جمله تحلیل عاملی تأییدی و اکتشافی که در ایران نیز کاربرد زیادی دارد استفاده می‌شود. غیائی و همکاران (۱۳۹۰) نیز به بررسی ساختار عاملی نسخه سوم پرسشنامه طرحواره یانگ -

که در پژوهش حاضر مورد نظر است- پرداخته‌اند. بر اساس نتایج این پژوهش، طی تحلیل عامل، ۱۵ طرحواره از ۱۸ طرحواره‌ای که توسط یانگ فرض شده، به دست آمد و در مجموع، ۲۴ ماده از ۹۰ ماده پرسشنامه به دلیل عدم بارگذاری آنها بر عامل‌های حاصل شده و یا انجام بارگذاری آنها به طور مشترک در چند عامل، حذف شدند. این در حالی است که در ایران همچنان پرسشنامه ۹۰ سؤالی طرحواره یانگ، هم در حوزه پژوهش و هم در حوزه درمان به عنوان یک ابزار پژوهشی و تشخیصی در حال استفاده است.

با توجه به این که رویکرد طرحواره درمانی از جمله رویکردهای مورد علاقه درمانگران در کشورهای مختلف از جمله ایران است و پژوهش‌های متعددی در خصوص اثربخشی این شیوه درمانی انجام شده است و با توجه به این که یکی از ابزارهای مورد استفاده، جهت تشخیص و قضاوت بالینی درست درمانگر که در قالب ارزیابی اولیه صورت می‌گیرد، پرسشنامه است، اهمیت بررسی نسخه سوم پرسشنامه طرحواره یانگ با استفاده از روش‌های مختلف مشخص می‌شود.

تحلیل داده‌های شبکه‌ای در حوزه روانشناسی جدیدترین روش‌شناسی است که با استفاده از ویژگی‌های مختلف آن می‌توان اهداف پژوهشی گوناگونی را دنبال کرد.

به باور کارینگتون، اسکات و واسرمن این روش امکان مطالعه همزمان چندین هدف را میسر می‌سازد. این موضوع، روان‌سنج‌ها را ترغیب می‌کند تا در سنجش سازه‌ای انسانی از شبکه، که ابزاری است برای نشان دادن عناصر یک سیستم و ارتباط درونی آن، استفاده نمایند (عراقی و همکاران، ۱۳۹۶). به عبارت دیگر هدف تحلیل شبکه، کشف الگوهای ارتباطی بین اعضای شبکه است. برای توصیف شبکه با توجه به هدف هر پژوهش از ویژگی‌های مختلف آن استفاده می‌شود. یکی از ویژگی‌های شکل شبکه، همسایگی گره‌ها - در ادبیات شبکه به هر متغیر، یک گره گفته می‌شود- است که نشان‌دهنده ارتباط بالا بین آنها است. به عبارتی فاصله اقلیدسی کمتر، به معنای ارتباط بیشتر مفهومی، بین گره‌ها (متغیرها) است که از این ویژگی گراف، گاهی با هدف بعدیابی استفاده می‌شود.

بررسی‌های پژوهشگر نشان داد که تاکنون پژوهشی با استفاده از روش تحلیل شبکه به بررسی پرسشنامه طرحواره یانگ با هدف ارزیابی صحت و سقم حوزه‌بندی یانگ نپرداخته است. لذا پژوهش حاضر با هدف تحلیل شبکه‌ای حوزه‌بندی پنج گانه یانگ از ۱۸ طرحواره ناسازگار اولیه و به منظور پاسخ به این پرسش که «آیا حوزه‌بندی یانگ از ۱۸ طرحواره ناسازگار، در مدل شبکه‌ای تأیید می‌شود؟»، انجام شد. پاسخ به پرسش مذکور می‌تواند مطالب کاربردی مفیدی را در اختیار پژوهشگران این حوزه و به ویژه، طرحواره درمانگران قرار دهد.

• روش

روش پژوهش، توصیفی و از نوع همبستگی بود. از آنجا که تنها شرط ورود به این پژوهش "دانشجو بودن" بود، لذا جامعه آماری، را می‌توان کلیه دانشجویان مشغول به تحصیل در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ایران در سال ۱۳۹۸ دانست. روش نمونه‌گیری، غیر تصادفی با تغییرات بیشینه بود که از جمله روش‌های نمونه‌گیری هدفمند است، یعنی انتخاب افراد به گونه‌ای که بیشترین تغییرات را داشته باشند.

بر اساس قواعد جدول کوکران، در روش‌های نمونه‌گیری تصادفی، حداکثر حجم نمونه ۳۸۴ نفر است (حسن‌زاده، ۱۳۸۳)، اما با توجه به این که روش نمونه‌گیری پژوهش حاضر، غیرتصادفی با تغییرات بیشینه ((maximum variation) بود، جهت پوشش دادن مسائل ناشی از این نوع نمونه‌گیری، حجم نمونه‌ای بیش از دو برابر حداکثر تعداد حجم نمونه روش نمونه‌گیری تصادفی در نظر گرفته شد. لذا داده‌های مورد نیاز پژوهش حاضر از ۸۴۹ دانشجو جمع‌آوری گردید.

• ابزارها

الف. فرم کوتاه (۹۰سؤالی) پرسشنامه طرحواره‌های ناسازگار اولیه یانگ (Young's Early Maladaptive Schemas Questionnaire (YSQ-L3): این پرسشنامه که توسط یانگ (۲۰۰۵) ساخته شده است، قادر است ۱۸ طرحواره ناسازگار اولیه را در افراد شناسایی کند. هر سؤال بر یک مقیاس ۶ درجه‌ای نمره‌گذاری می‌شود. ۱ برای کاملاً نادرست و ۶ برای کاملاً درست. به باور رفائلی، برنستین و یانگ (۲۰۱۱)، نمرات بالا (۴، ۵، ۶) به تنهایی به شناخت غالب‌ترین طرحواره‌ها کمک می‌کند، اگرچه دیگران استدلال می‌کنند که معدل کلی تمام نمرات برای هر طرحواره بهتر است (فرجی، ۱۳۹۶). بررسی ساختار عاملی این پرسشنامه در ایران، توسط غیائی و همکاران (۱۳۹۰)

انجام شده است که میزان ضریب آلفای کرونباخ برای ۱۲ عامل حاصل شده را ۰/۹۴ و میزان روایی هم‌زمان برای عوامل استخراج شده را ۰/۶۴ گزارش کرده‌اند. بر اساس نتایج این پژوهش، طی تحلیل عامل، ۱۵ طرحواره از ۱۸ طرحواره یانگ، به دست آمد و در مجموع، ۲۴ ماده از ۹۰ ماده پرسشنامه حذف شدند. در آمریکا نیز یانگ و همکاران (۱۹۹۵) اعتباریابی فرم کوتاه پرسشنامه طرحواره‌های ناسازگار اولیه را انجام داده و مقادیر ۰/۹۵ و ۰/۸۱ را به ترتیب برای روش‌های همسانی درونی و بازآزمایی گزارش کرده‌اند.

شیوه گردآوری داده‌ها به این صورت بود که ابتدا مراحل اداری و هماهنگی‌های لازم، با مسئولین دانشگاه آزاد قم انجام و پرسشنامه‌ها به صورت آنلاین - از طریق گوگل داکس - در اختیار دانشجویان قرار گرفت و توسط تعدادی از دانشجویان مقطع کارشناسی رشته روانشناسی این دانشگاه که داوطلب شرکت در پژوهش بودند، تکمیل شد و در ادامه قرار شد هر یک از دانشجویان، در صورت تمایل، لینک پرسشنامه را در اختیار دانشجویانی که به نحوی با آن‌ها سر و کار دارند، قرار دهند و آنها نیز به نوبه خود همین روند را تکرار کنند. دلیل این امر این بود که با توجه به روش نمونه‌گیری - غیرتصادفی با تغییرات بیشینه - سعی پژوهشگر بر آن بود که تا حد امکان از رشته‌ها، مقاطع، دانشگاه‌ها، شهرها، فرهنگ‌ها، طبقات اجتماعی و سنین مختلف و از هر دو جنس اطلاعات جمع‌آوری شود، تا نتایج تحلیل از اعتبار بیشتری برخوردار گردد. به منظور ایجاد انگیزه جهت مشارکت حداکثری دانشجویان به ایشان قول داده شد که تفسیر پاسخنامه‌ها به آدرس الکترونیکی افراد ارسال شود. با توجه به این که پاسخ به پرسشنامه‌های پژوهش به خودشناسی افراد کمک می‌کرد، دانشجویان مشارکت قابل تقدیری در این خصوص داشتند و به این ترتیب تعداد ۸۴۹ پرسشنامه تکمیل شد.

• یافته‌ها

بیان ویژگی‌های توصیفی متغیرهای جمعیت‌شناختی و متغیرهای اصلی پژوهش این امکان را برای سایر پژوهشگران فراهم می‌آورد تا بتوانند نتایج استنباطی را با ملاحظات موجود در تحلیل‌های توصیفی استفاده کنند.

شرکت‌کنندگان در این پژوهش، زنان (۶۷ درصد)، مردان (۳۳ درصد)، متأهل (۱۳ درصد) و مجرد (۸۶ درصد) و مطلقه (۱ درصد) بودند. افراد شرکت‌کننده دارای سطح تحصیلات کاردانی (۸/۵ درصد)، کارشناسی پیوسته (۷۱/۸ درصد)، کارشناسی ناپیوسته (۹/۹ درصد)، کارشناسی ارشد (۶/۴ درصد)، دکتری تخصصی (۱/۴ درصد) و دکترای حرفه‌ای (گروه پزشکی، ۲ درصد) و نحوه ورود آنها به دانشگاه، با آزمون (۵۳/۲ درصد)، بدون آزمون (۴۵/۸ درصد)، استعدادهای درخشان (۰/۴۱ درصد) و با استفاده از سهمیه (۰/۵۹ درصد) بود.

ترسیم شبکه ارتباط متغیرها

در این پژوهش ۱۸ طرحواره ناسازگار اولیه، متغیرهای پژوهش بودند. برای ترسیم شبکه ارتباط متغیرها، از داده‌های مربوط به پاسخ‌های افراد به پرسشنامه طرحواره‌ها استفاده شد. تعداد ۸۴۹ نفر داده معتبر، فراوانی نهایی داده‌های مورد نظر این پژوهش بود. برای تحلیل شبکه‌ای به ماتریس مجاورت به عنوان ماتریس اولیه ورودی نیاز است. در پژوهش حاضر، از آنجا که مقادیر، مربوط به جمع نمرات مقیاس‌های لیکرت بود، از ماتریس همبستگی پیرسون به عنوان ماتریس ورودی تحلیل استفاده شد. همبستگی از آنجا که به ارتباط اشاره دارد، یک شاخص مجاورت است. این ماتریس تحت نرم‌افزار R استخراج و تنظیم نهایی آن، از طریق نرم‌افزار اکسل انجام شد. این ماتریس در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

مقادیر همبستگی نشان داده شده در این ماتریس، مقادیر همبستگی بین هر دو متغیر مورد پژوهش است. این ماتریس، ورودی تحلیل شبکه بود.

تحلیل استنباطی

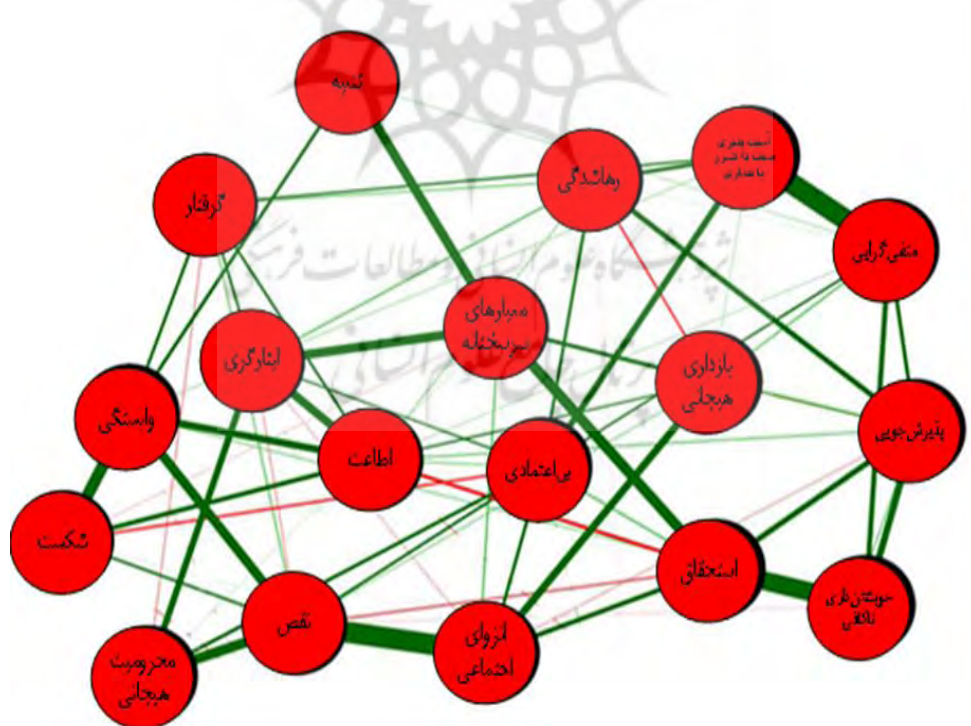
ترسیم شبکه ارتباط متغیرها از طریق برنامه‌نویسی و بسته نرم‌افزاری Qgraph تحت نرم‌افزار R انجام شد. پرسش این پژوهش عبارت بود از این که: آیا حوزه‌بندی طرحواره‌های ناسازگار اولیه یانگ در مدل شبکه‌ای تأیید می‌شود؟ جهت پاسخ به این پرسش از ویژگی «همسایگی» شبکه استفاده شد.

ابتدا راهنمای مربوط به حروف اختصاری داخل شبکه در قالب جدول شماره ۲ ارائه می‌شود:

در گراف زیر - شکل شماره ۱- شبکه بر اساس ماتریس همبستگی تفکیکی یا به عبارت دیگر شبکه ارتباط خالص بین متغیرها (طرحواره‌ها) ترسیم شده است.

جدول ۱. ماتریس ورودی تحلیل شبکه

تنبیه	منفی گرای	پذیرش جویی	خویشن داری ناکافی	استحقاق	معیارهای سرسختانه	بازداری هیجانی	ایثار	اطاعت	گرفتار	آسیب پذیری نسبت به ضرر یا بیماری	وابستگی	شکست	نقص	انزوای اجتماعی	بی اعتمادی	رها شدگی	محرومیت هیجانی
۱	۰/۳۸	۰/۲۷	۰/۲۴	۰/۲۷	۰/۴۰	۰/۲۸	۰/۳۰	۰/۳۱	۰/۲۵	۰/۳۴	۰/۳۶	۰/۲۹	۰/۳۴	۰/۳۳	۰/۳۷	۰/۴۳	محرومیت هیجانی
۰/۴۳																۱	رها شدگی
۰/۵۲															۱	۰/۵۷	بی اعتمادی
۰/۴۹														۱	۰/۵۷	۰/۴۳	انزوای اجتماعی
۰/۵۲													۱	۰/۶۸	۰/۵۶	۰/۴۸	نقص
۰/۳۴														۱	۰/۵۷	۰/۳۵	شکست
۰/۳۶															۱	۰/۶۴	وابستگی
۰/۳۷																۱	آسیب پذیری نسبت به ضرر یا بیماری
۰/۲۷																۱	ضرر یا بیماری
۰/۴۱																۱	گرفتار
۰/۳۹																	اطاعت
۰/۳۹																	ایثار
۰/۳۴																	بازداری هیجانی
۰/۳۰																	معیارهای سرسختانه
۰/۳۶																	استحقاق
۰/۳۴																	خویشن داری ناکافی
۰/۴۳																	پذیرش جویی
۰/۳۰																	منفی گرای
																	تنبیه

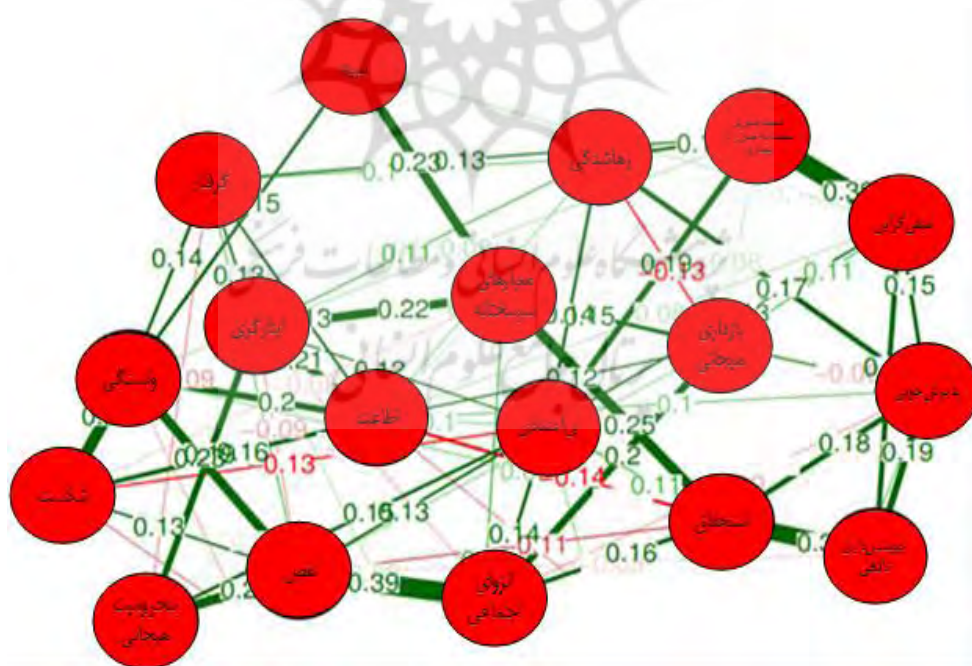
شکل ۱. گراف ارتباط بین متغیرهای مورد مطالعه بر اساس همبستگی های تفکیکی (ارتباطات خالص) یاها

یکی از ویژگی های شکل شبکه، همسایگی (proximity) گره ها است که نشان دهنده ارتباط بالا بین آنها است. به عبارتی فاصله اقلیدسی کمتر به معنای ارتباط بیشتر مفهومی، بین آنها است که از این ویژگی گراف، گاهی با هدف بُعدیابی استفاده می شود. با توجه به این که یانگ ۱۸ طرحواره را در قالب ۵ حوزه که هر یک در اثر اشکال در میزان برآورده شدن یکی از نیازهای اساسی پنج گانه ایجاد می شود طبقه بندی کرده است، شکل ترسیم شده امکان بررسی از منظر حوزه بندی پنج گانه طرحواره ها را میسر می کند که

در ادامه به آن پرداخته می‌شود:

حوزه اول طرحواره‌ها با عنوان قطع رابطه و طرد شامل ۵ طرحواره رهاشدگی / بی‌ثباتی، بی‌اعتمادی / بدرفتاری، محرومیت هیجانی، نقص / شرم و انزوای اجتماعی / بیگانگی است. همانطور که در شکل ۱ مشاهده می‌شود، همه این ۵ طرحواره در کنار هم قرار گرفته‌اند. بنابراین مدل به دست آمده در این پژوهش نیز قرار گرفتن این طرحواره‌ها در قالب یک حوزه که به ارضا نشدن نیازهای همگانی اولیه برای امنیت، مراقبت، ثبات، محبت، همدلی، پذیرش، احترام و در میان گذاشتن احساسات ربط دارد را تأیید می‌کند.

حوزه دوم تحت عنوان خودگردانی و عملکرد مختل شامل ۴ طرحواره وابستگی / بی‌کفایتی، آسیب‌پذیری نسبت به ضرر یا بیماری، گرفتار / خود تحول نیافته و شکست است. همانطور که در شکل ۱ مشاهده می‌شود سه طرحواره وابستگی، گرفتار و شکست در کنار هم قرار گرفته‌اند، اما طرحواره آسیب‌پذیری نسبت به ضرر یا بیماری، با فاصله زیادی از سه طرحواره مذکور قرار گرفته است. با توجه به این که بر اساس ویژگی همسایگی گره‌ها - در ادبیات شبکه به هر متغیر، گره گفته می‌شود - فاصله اقلیدسی کمتر، به معنای ارتباط مفهومی بیشتر بین گره‌هاست و از آنجا که طرحواره آسیب‌پذیری نسبت به ضرر یا بیماری در همسایگی بیشتر با دو طرحواره رها شدگی در حوزه یک و منفی‌گرایی / بدبینی در حوزه ۵ قرار گرفته، به نظر می‌رسد گنجاندن این طرحواره در یکی از حوزه‌های یک یا ۵ صحیح‌تر باشد. این مسأله را می‌توان با استناد به ویژگی «ضخامت یال‌ها» در شکل - منظور از یال خطوط ترسیم شده بین دو گره است - حل نمود. ضخامت یال‌ها نشان دهنده شدت ارتباط معنادار بین دو متغیر، بر اساس همبستگی است. لذا هر چه این ارتباط بیشتر باشد، یال بین دو گره (متغیر) قطورتر می‌شود و هر چه قطر یال نازک‌تر باشد، شدت ارتباط معنادار کمتر است. در شکل ۲ وزن یال‌ها قابل مشاهده است. مطابق این شکل وزن یال بین دو گره مربوط به طرحواره‌های آسیب‌پذیری نسبت به ضرر یا بیماری و منفی‌گرایی / بدبینی برابر با ۰/۳ و وزن یال بین دو طرحواره آسیب‌پذیری نسبت به ضرر یا بیماری و رها شدگی برابر با ۰/۱ شده است. بنابراین ارتباط معنادار بین دو طرحواره آسیب‌پذیری نسبت به ضرر یا بیماری و منفی‌گرایی / بدبینی بیشتر است. بر این اساس به نظر می‌رسد جای مناسب برای طرحواره آسیب‌پذیری نسبت به ضرر یا بیماری حوزه ۵ - گوش به زنگی زیاد / بازداری - باشد.

شکل ۲. گراف ارتباط بین متغیرهای مورد مطالعه بر اساس همبستگی‌های تفکیکی (ارتباطات خالص) با وزن یال‌ها

حوزه سوم که با عنوان محدودیت‌های مختل نامگذاری شده است شامل دو طرحواره استحقاق / بزرگ‌منشی و خودانضباطی و خویش‌داری ناکافی است که همانطور که در شبکه ترسیمی، مشاهده می‌شود این دو طرحواره در همسایگی هم قرار گرفته‌اند.

حوزه چهارم با عنوان دیگر جهت‌مندی، بر اساس طبقه‌بندی یانگ سه طرحواره ایثار، اطاعت، پذیرش جویی / تأییدطلبی را شامل می‌شود، اما همانطور که در شبکه ترسیمی مشاهده می‌شود، دو طرحواره ایثار و اطاعت، در کنار هم بوده و طرحواره پذیرش جویی، با فاصله زیاد از این دو، در همسایگی دو طرحواره خویش‌داری ناکافی در حوزه سه و منفی‌گرایی در حوزه ۵ قرار گرفته است. لذا به

نظر می‌رسد گنجاندن طرحواره پذیرش‌جویی در حوزه سه یا ۵ بهتر باشد. برای حل این مسأله مجدداً از ویژگی «ضخامت یال‌ها» استفاده می‌کنیم. همانطور که در شکل ۲ مشاهده می‌شود، وزن یال بین دو گره مربوط به طرحواره‌های پذیرش‌جویی و خویش‌داری ناکافی برابر با ۰/۱۹ و وزن یال بین دو گره مربوط به طرحواره‌های پذیرش‌جویی و منفی‌گرایی، برابر با ۰/۱۵ شده است. بر این اساس به نظر می‌رسد جای مناسب برای طرحواره پذیرش‌جویی حوزه سه محدودیت‌های مختل باشد.

حوزه پنجم که با عنوان گوش به زنگی زیاد/ بازداری نامگذاری شده، بر اساس طبقه‌بندی یانگ شامل ۴ طرحواره منفی‌گرایی/ بدبینی، بازداری هیجانی، معیارهای سرسختانه/ عیب‌جویی افراطی و تنبیه می‌باشد که در شبکه ترسیمی نیز این چهار طرحواره در همسایگی هم قرار گرفته‌اند.

• بحث

هدف از این پژوهش، تحلیل شبکه‌ای حوزه‌بندی طرحواره‌های ناسازگار اولیه یانگ و مقایسه گراف حاصل از پژوهش حاضر با حوزه‌بندی یانگ بود. یافته‌ها نشان داد که بین این دو، شباهت‌ها و تفاوت‌هایی وجود دارد. طرحواره‌هایی که طبق حوزه‌بندی یانگ، در حوزه اول قرار گرفته بودند، در گراف ترسیمی پژوهش حاضر نیز در همسایگی هم قرار گرفته، فلذا این حوزه‌بندی در مورد حوزه مذکور در مدل شبکه نیز تأیید شد. بنابراین حوزه اول - مشابه حوزه‌بندی یانگ - شامل ۵ طرحواره رهاشدگی/ بی‌ثباتی، بی‌اعتمادی/ بدرفتاری، محرومیت هیجانی، نقص/ شرم و انزوای اجتماعی/ بیگانگی می‌باشد.

اما گراف ترسیمی، بیانگر تغییراتی در حوزه‌بندی یانگ نیز بود که در ادامه به آنها پرداخته می‌شود:

حوزه دوم: طبق حوزه‌بندی یانگ شامل ۴ طرحواره وابستگی/ بی‌کفایتی، آسیب‌پذیری نسبت به ضرر یا بیماری، گرفتار/ خود تحول نیافته و شکست است، اما بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر طرحواره آسیب‌پذیری نسبت به ضرر یا بیماری از این حوزه حذف می‌شود و بر این اساس حوزه دوم شامل سه طرحواره وابستگی/ بی‌کفایتی، گرفتار/ خود تحول نیافته و شکست می‌شود.

حوزه سوم طبق حوزه‌بندی یانگ شامل دو طرحواره استحقاق/ بزرگ‌منشی و خودانطباطی و خویش‌داری ناکافی است، اما بر اساس نتایج پژوهش حاضر طرحواره پذیرش‌جویی نیز در این حوزه قرار می‌گیرد. لذا حوزه سوم، ۳ طرحواره را شامل می‌شود.

حوزه چهارم بر اساس طبقه‌بندی یانگ سه طرحواره اطاعت، ایثار، پذیرش‌جویی/ تأییدطلبی را شامل می‌شود، اما بر اساس نتایج پژوهش حاضر طرحواره پذیرش‌جویی از این حوزه حذف می‌شود یعنی این حوزه شامل دو طرحواره اطاعت و ایثار می‌شود.

حوزه پنجم بر اساس طبقه‌بندی یانگ شامل ۴ طرحواره منفی‌گرایی/ بدبینی، بازداری هیجانی، معیارهای سرسختانه/ عیب‌جویی افراطی و تنبیه می‌باشد، اما بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر طرحواره آسیب‌پذیری نسبت به ضرر یا بیماری نیز به این حوزه اضافه می‌شود. یعنی این حوزه ۵ طرحواره را شامل می‌شود.

اگرچه یافته این پژوهش را می‌توان به عنوان نقدی بر حوزه‌بندی یانگ مطرح نموده و به بررسی دلایل این تفاوت‌ها در پژوهش‌های آتی پرداخت، اما اهمیت این تغییر در حوزه روان‌درمانی و مربوط به درمان‌گرانی است که در ایران با رویکرد طرحواره‌درمانی به درمان مراجعین خود می‌پردازند. چرا که طرحواره‌درمانی به طور مشخص با شکل‌گیری (سبب‌شناسی) علایم کنونی سروکار دارد و نه صرفاً با عوامل تداوم بخش آن. همچنین یکی از اهداف طرحواره‌درمانی که درمانگر بایستی به آنها دست یابد، کمک به مراجعان برای درک نیازهای هیجانی اصلی خود و آموزش شیوه‌های سالم برای برآورده کردن این نیازها به گونه‌ای سازگار است که مستلزم تغییر الگوهای رفتاری، ارتباطی، هیجانی و شناختی می‌شود. با توجه به این که طرحواره‌های ناسازگار، هنگامی به وجود می‌آیند که این نیازها برآورده نشوند و برآورده نشدن هر یک از آنها منجر به شکل‌گیری طرحواره‌های ناسازگار می‌شود، بنابراین تشخیص درست نیاز برآورده نشده، مانند تابلوی راهنمایی است که در یک جاده نصب شده و جهت حرکت به مقصد درمان را به درمانگر نشان می‌دهد. به بیان دیگر، تشخیص اشتباه نیاز برآورده نشده، درست مانند این است که به فرد گرسنه، آب و به فرد تشنه، غذا بدهند. درست است که اقدامی صورت گرفته، اما چون این اقدام متناسب با نیاز فرد نبوده، بنابراین فرد همچنان به رفتارهایی جهت رفع نیاز خود ادامه می‌دهد. بنابراین، اشتباه در تشخیص نیاز اولیه برآورده نشده توسط درمانگر، می‌تواند منجر به شکست طرح درمان او در اتاق درمان شود. بر این اساس، تغییر در ۴ حوزه از ۵ حوزه طرحواره‌ها را می‌توان یافته مهمی در حوزه روان‌درمانی برشمرد.

• نتیجه‌گیری

از آنجاکه داده‌های این پژوهش داده‌های واقعی بوده و از حجم نمونه بالا و قابل اعتمادی (۸۴۹ نفر) به دست آمده‌اند، بر اساس یافته‌های پژوهش که در قسمت بحث به آنها اشاره شد، شاید بتوان این‌گونه استنباط کرد که به راحتی نمی‌توان طبقه‌بندی‌ها، حوزه‌بندی‌ها و یا به طور کلی‌تر، ابزارهایی که بر مبنای مطالعات انجام شده در یک اقلیم خاص بنا یا ساخته شده‌اند را به ایران تعمیم داد و یا از آنها استفاده کرد. شاهد مثال این مسأله نتایج پژوهشی با عنوان «تحلیل داده‌های شبکه‌ای در فرآیند تحلیل سؤال» است که عراقی و همکاران در سال ۱۳۹۶ انجام داده‌اند. از جمله یافته‌های این پژوهش، حذف تیپ قراردادی در مدل ترسیم شده بوده است، یعنی شش ضلعی تیپ‌های شخصیتی هالند به ۵ ضلعی تبدیل شده و تیپ قراردادی با تیپ متهور آمیخته شده است. این نوع یافته‌ها بیانگر اهمیت و حتی لزوم توجه داشتن به ویژگی‌های بوم‌شناختی خاص ایران در مطالعات است. لذا به کمک تحلیل شبکه می‌توان به مناسب بودن یا نبودن ابزارهای مطالعه‌ای ساخته شده بر مبنای فرهنگ کشورهای دیگر و استفاده از آنها در ایران پی برد. همچنین بر این اساس می‌توان به معتبر بودن نتایج پژوهش‌های انجام شده، با استفاده از ابزارهای غیر بومی، به دیده تردید نگریست و مقایسه نتایج این پژوهش‌ها با سایر کشورها به منظور ارزیابی همسو یا غیر همسو بودن آنها را به چالش کشید. البته این مسأله مختص ایران نبوده و نمونه‌های آن در سایر کشورها نیز به چشم می‌خورد از جمله چین که علی‌رغم وجود پرسشنامه انطباق‌پذیری ساویکاس، برای ارزیابی انطباق‌پذیری مسیر شغلی دانشجویان هنگ‌کنگ، فرم چینی مقیاس انطباق‌پذیری مسیر شغلی (CAAS-China) را طراحی نموده است.

تاکنون پژوهش‌های متعددی در داخل و خارج از ایران در خصوص طرحواره‌های ناسازگار اولیه انجام شده است، اما اغلب این پژوهش‌ها، به بررسی روابط این متغیر با سازه‌های نصیری جونقانی و همکاران (۴۰۰)، معصومی و همکاران، ۱۴۰۰، گل و همکاران (۱۳۹۹)، امینی و خوش‌روش (۱۳۹۹)، موسوی و همکاران (۱۳۹۷)، شعبانی (۱۳۹۶)، شیلدر و همکاران (۲۰۲۱)، کارارارسلان و همکاران (۲۰۲۱)، گانگ و چان (۲۰۱۸) و مامد و همکاران (۲۰۱۷)، پرداخته‌اند که به دلیل تفاوت بنیادی به لحاظ روش‌شناسی، بین این پژوهش‌ها و پژوهش حاضر، امکان مقایسه بین نتایج آنها و بررسی همسو بودن یا همسو نبودن آنها میسر نشد. به عبارت دیگر از جمله محدودیت‌های این پژوهش فقدان پیشینه بود که امید است با پژوهش‌های آتی این شکاف پژوهشی پر شود. با این وجود، پژوهش گیائی و همکاران (۱۳۹۰) با عنوان «بررسی ساختار عاملی پرسشنامه طرحواره یانگ (نسخه سوم فرم کوتاه) در شهر تهران»، تنها پژوهشی است که اگرچه به دلیل تفاوت بنیادی آن از منظر روش‌شناسی نمی‌توان به مقایسه نتایج آن با نتایج پژوهش حاضر پرداخت، اما بیان نتایج آن می‌تواند نوعی صحه‌گذاری بر نتایج این پژوهش مبنی بر عدم تناسب پرسشنامه ۹۰ سؤالی طرحواره یانگ با جامعه ایران، باشد. در این پژوهش که به روش تحلیل عامل تأییدی انجام شده است، ۱۲ عامل (شامل ۱۵ طرحواره) حاصل شده که فقط سه عامل با عامل‌های ۱۸ گانه یانگ مطابقت کامل داشته و عامل‌ها (طرحواره‌ها) خویش‌داری ناکافی، فدا کردن (ایثار) و بدبینی در این تحلیل حاصل نشده‌اند و در مجموع، ۲۴ ماده از ۹۰ ماده پرسشنامه طرحواره یانگ (نسخه سوم فرم کوتاه، ۲۰۰۵) به دلیل بارگذاری آنها بر عامل‌های حاصل شده و یا انجام بارگذاری آنها به‌طور مشترک در چند عامل، از تحلیل حذف شده است. از آنجا که عراقی و همکاران (۱۳۹۶) طی پژوهشی با عنوان «تحلیل داده‌های شبکه‌ای در فرآیند تحلیل سؤال» دریافته‌اند که می‌توان از تکنیک تحلیل داده‌های شبکه‌ای به خوبی در حوزه تحلیل سؤالات چه به صورت مستقل و چه در کنار شیوه‌های مرسوم تحلیل سؤال (مانند ضریب پایایی، ضریب تمیز، مقدار آگاهی بر اساس نظریه سؤال- پاسخ و تحلیل عاملی سؤالات) استفاده نمود و مزایای کاربرد تکنیک تحلیل شبکه‌ای را علاوه بر سادگی فهم، تفسیر و شناسایی سؤالات مناسب و نامناسب، نقشه ارتباطی بین سؤالات برشمرده‌اند که می‌تواند در تحلیل ابعاد زیربنایی سؤالات استفاده شده و تمام نتایج تحلیلی را به‌صورت یکپارچه و یکجا ارائه دهد، پیشنهاد می‌شود تحلیل سؤالات پرسشنامه طرحواره یانگ (نسخه سوم فرم کوتاه) با استفاده از تکنیک تحلیل شبکه‌ای نیز مورد ارزیابی قرار گیرد. همچنین پیشنهاد می‌شود، پژوهش حاضر در مورد سایر جوامع آماری نیز انجام گردد. بدیهی است چنانچه نتایج پژوهش‌های دیگر نیز با نتایج پژوهش حاضر همخوان و موافق باشند، این یافته چالش‌برانگیز علاوه بر این که گامی در جهت رشد علم روانشناسی در مورد حوزه‌بندی طرحواره‌های ناسازگار اولیه از جانب محققین ایرانی محسوب می‌گردد، در حوزه درمان و پژوهش نیز کمک ارزنده‌ای به طرحواره درمانگران و پژوهشگران این حوزه می‌نماید. همچنین با توجه به اهمیت نتایج پژوهش حاضر در حوزه‌های طرحواره درمانی و روان‌سنجی، پیشنهاد می‌شود نتایج این

پژوهش توسط محققان حوزه‌های مذکور به بوته آزمایش گذاشته شود. همچنین پیشنهاد می‌شود از روش تحلیل شبکه در سنجش ابزارهای پژوهشی دیگر نیز استفاده شود.

• منابع

- امینی، زهرا؛ و خوش روش، وحید (۱۳۹۹). رابطه طرحواره‌های ناسازگار اولیه و فرسودگی شغلی با نقش میانجی سرمایه روانشناختی. *فصلنامه مدیریت و چشم انداز آموزش*. ۲ (۳). صص. ۱۳۳-۱۶۳.
- حسن زاده، رمضان (۱۳۸۲). *روش‌های تحقیق در علوم رفتاری (راهنمای عملی تحقیق)*. تهران. ساوالان.
- رفائلی، اشکول؛ برنستین، دیوید؛ و یانگ، جفری. ای (۱۳۹۶). *تندآموز طرحواره درمانی: مجموعه تندآموز رفتار درمانی شناختی (ترجمه م. فرجی)*. تهران. ارجمند.
- شعبانی جعفر. ۱۳۹۶. پیش‌بینی اضطراب امتحان بر اساس طرحواره‌های ناسازگار اولیه در دانش آموزان متوسطه دوم شهر گرگان. *روانشناسی و روانپزشکی شناخت*. صص. ۴۷-۵۷.
- عراقی، لادن؛ طاهری، آزاده؛ جزء رضائی، زهرا؛ عباسپور، افروز؛ و ضرغامی، محمدحسین (۱۳۹۶). تحلیل داده‌های شبکه‌ای در فرآیند تحلیل سؤال، *فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی*. ۲۸. صص ۲۰۷-۲۴۰.
- غیاثی، مهناز؛ مولوی، حسین؛ نشاط دوست، حمیدطاهر؛ و صلواتی، مژگان. (۱۳۹۰). بررسی ساختار عاملی پرسشنامه طرحواره یانگ (نسخه سوم فرم کوتاه) در شهر تهران. *مجله دستاوردهای روانشناختی (علوم تربیتی و روانشناسی) دانشگاه شهید چمران اهواز*. ۴ (۱). صص ۹۳-۱۱۸.
- گل، علیرضا؛ شید عنبرانی، مهناز؛ آقامحمدیان شهرباف، حمیدرضا؛ نامور طباطبائی، سجاد؛ و خاکشور کامه علیا، محمد. (۱۳۹۹). نقش صفات مرضی، روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه و هیجانی در پیش‌بینی اختلالات شخصیت خوشه C. *مجله روانشناسی*. ۲۴ (۹۵). صص ۲۶۵-۲۸۲.
- محمدبیگی، علی؛ بختیاری، مریم؛ محمدخانی، شهرام؛ و صادقی، زهره (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین طرحواره‌های ناکارآمد با اهمال‌کاری و سلامت روان دانشجویان پزشکی و غیر پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی. *مجله دانشگاه علوم پزشکی مازنداران*. ۹۷. صص. ۲۶-۳۴.
- معصومی، معصومه؛ ضرغام حاجبی، مجید؛ ربیعی، محمد؛ و ضرغامی، محمدحسین (۱۴۰۰). نقش طرحواره‌های ناسازگار اولیه در انطباق‌پذیری مسیر شغلی دانشجویان. *روش‌ها و مدل‌های روانشناختی*. ۱۲ (۴۴). صص. ۱۲۱-۱۳۲.
- موسوی، سید ولی‌الله؛ رضائی، سجاد؛ عاطفی کرجوندانی، ستاره؛ و جوان پرست، حمید. (۱۳۹۷). نقش واسطه‌ای منبع کنترل در رابطه بین روان‌بنه‌های ناسازگار اولیه و اضطراب اجتماعی نوجوانان. *مجله روانشناسی*. ۲۲ (۸۶). صص ۱۷۲-۱۸۷.
- نصیری جونقانی، مهناز؛ اصغری، فرهاد؛ و پورصفر، علی. (۱۴۰۰). بررسی رابطه ساختاری طرحواره‌های ناسازگار اولیه، تمایز یافتگی خود و عملکرد جنسی با تمایل به روابط فرازنشویی. *مجله روانشناسی*. ۲۵ (۹۹). صص ۳۲۹-۳۴۹.
- هدایتی، مریم؛ زرانی، فریبا؛ نجاتی، وحید؛ موتابی، فرشته؛ و حیدری، محمود. (۱۳۹۹). شبکه معنایی طرد و بریدگی: تدوین واژگان فارسی و بررسی ارتباط آنها با طرحواره‌های ناسازگار اولیه حوزه طرد و بریدگی. *فصلنامه دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی*. ۴. صص ۱-۱۵.
- یانگ، جفری. ای؛ کلسکو، زانت؛ و ویشار. مارجوری (۱۳۹۱). *طرحواره درمانی: راهنمای کاربردی برای متخصصان بالینی*. (ترجمه ح. حمید و... و ز. اندوز). تهران. ارجمند.
- Gong, J., & Chan, R. C. K. (2017) Early maladaptive schemas as mediators between childhood maltreatment and later psychological distress among Chinese college students. *Psychiatry Research*. 259, pp. 493-500.
- Karaarslan, C., Eldogan, D., Yigit, I. (2021) Associations between early maladaptive schema domains of parents and their adult children: The role of defence styles. *Clinical Psychology and Psychotherapy*. 28(5), pp.1043-1054.
- Mammad, K., Ahami, A., Azzaoui, F. Z., Boulbaroud, S., Idrissi, W., Karjouh, K., & Fofana, L. (2017) Diagnosis of anxiety disorders in university students through the early maladaptive schemas and beck's inventory. *Psychology*. 8, pp. 2114 -2125.
- Norman B. Schmidt, Thomas E. Joiner Jr., Jeffery E. Young & Michael J. Telch. (1995) The schema questionnaire: Investigation of psychometric properties and the hierarchical structure of a measure of maladaptive schemas. *Cognitive Therapy and Research*. 19, p.p 295-321.
- Schilder, D.L.C., van Wijk-Herbrink, M.F., Groenman, A.P., van den Hoofdakker, B.J. (2021) The mediating role of externalising and healthy schema modes in the relationship between early maladaptive schemata and overt behaviours in adolescent boys with offending behaviours, and a comparison of their early schemata with those of typically developing boys. *Criminal Behaviour and Mental Health*. 31(2), p.p 109-119.
- Tracy, H., Mantak, Y., & Gaowi, C. (2018) Career adaptability, self-esteem, and social support among Hong Kong University students. *The Career Development Quarterly*. 69, pp. 94-106.